

СЕКЦІЯ 2

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 336.14:657.6(477)

DOI збірника: <https://doi.org/10.68134/ah.2026-10-30>

Олійник Орест Андрійович

курсант, Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ НЕЦІЛЬОВОМУ ВИКОРИСТАННЮ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Анотація. В умовах обмеженості державних ресурсів, повоєнного відновлення та необхідності суворого дотримання фінансової дисципліни забезпечення ефективного використання публічних фінансів стає одним із головних пріоритетів держави. Бюджетні кошти є основним інструментом виконання державних функцій, фінансування соціальних гарантій та національної безпеки, тому будь-які зловживання або їх використання не за цільовим призначенням завдають прямої шкоди публічним інтересам. У цьому контексті фінансовий контроль виступає ключовим бар'єром та превентивним механізмом, покликаним не лише виявляти вже вчинені порушення, а й системно запобігати нецільовому витрачанням бюджетних ресурсів. Механізм запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів базується на поєднанні превентивних та каральних заходів. Ефективність протидії бюджетним правопорушенням залежить від розвитку превентивних інструментів, зокрема цифровізації контрольних процесів і внутрішнього аудиту розпорядників коштів, що набуває особливої ваги в умовах воєнного стану та залучення міжнародної допомоги. Судова практика Верховного Суду послідовно зміщує акцент від формальних процедурних порушень до оцінки реального спрямування ресурсів на виконання бюджетних програм, що забезпечує необхідний баланс між суворою фінансовою дисципліною та гнучкістю державного управління.

Ключові слова: фінансовий контроль, бюджетні кошти, нецільове використання, державний аудит, бюджетне законодавство, казначейський контроль, воєнний стан.

Abstract. Under conditions of limited state resources, post-war recovery and the need for strict financial discipline, ensuring the effective use of public finances becomes one of the main priorities of the state. Budget funds are the primary instrument for fulfilling state functions, financing social guarantees and national security; therefore, any abuse or misuse of these funds causes direct harm to public interests. In this context, financial control acts as a key barrier and preventive mechanism designed not only to detect violations that have already occurred, but also to systematically prevent the misuse of budget resources. The mechanism for preventing the misuse of budget funds is based on a combination of preventive and punitive measures. The effectiveness of countering budget offences depends on the development of preventive tools, in particular the digitalisation of control processes and internal audit of budget managers, which is of particular importance under martial law and in the context of attracting international financial assistance. The case law of the Supreme Court consistently shifts the emphasis from formal procedural violations to assessing the actual direction of resources towards the implementation of budget programmes, thereby ensuring the necessary balance between strict financial discipline and flexibility in public administration.

Keywords: financial control, budget funds, misuse of funds, state audit, budget legislation, treasury control, martial law.

Вступ

В умовах обмеженості державних ресурсів, повоєнного відновлення та необхідності суворого дотримання фінансової дисципліни забезпечення ефективного використання

публічних фінансів стає одним із головних пріоритетів держави. Бюджетні кошти є основним інструментом виконання державних функцій, фінансування соціальних гарантій та національної безпеки, тому будь-які зловживання або їх використання не за цільовим призначенням завдають прямої шкоди публічним інтересам. У цьому контексті фінансовий контроль виступає ключовим бар'єром та превентивним механізмом, покликаним не лише виявляти вже вчинені порушення, а й системно запобігати нецільовому витрачання бюджетних ресурсів.

Незважаючи на наявність розгалуженої системи органів державного фінансового контролю, динамічне оновлення бюджетного законодавства та впровадження сучасних цифрових інструментів моніторингу, проблеми правозастосування та прогалини в механізмах превенції залишаються актуальними. Неоднозначність окремих норм Бюджетного кодексу України, складність розмежування нецільового використання від ефективного перерозподілу коштів в умовах надзвичайних режимів, а також недостатня координація між контролюючими органами зумовлюють необхідність комплексного дослідження правових та організаційних засад фінансового контролю у цій сфері.

Результати та обговорення

Фінансовий контроль у системі публічних фінансів виступає ключовим елементом державного управління, спрямованим на дотримання законності, ефективності та прозорості під час формування і витрачання бюджетних ресурсів. Правовою основою для функціонування цього механізму є Бюджетний кодекс України, який чітко визначає принцип цільового використання бюджетних коштів. Згідно із цим принципом, усі бюджетні асигнування повинні спрямовуватися виключно на цілі, визначені паспортами бюджетних програм або рішеннями про відповідні бюджети. Нецільовим використанням коштів визнається їх витрачання на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, затвердженим лімітам або паспорту відповідної програми, що є прямим порушенням бюджетного законодавства і тягне за собою застосування заходів впливу та юридичної відповідальності.

Інституційна система державного фінансового контролю в Україні охоплює як зовнішній, так і внутрішній контроль. Ключову роль у цій системі відіграє Державна аудиторська служба України, яка здійснює державний фінансовий контроль шляхом проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірок закупівель та моніторингу закупівель. Не менш важливе місце посідає Рахункова палата як орган вищого державного аудиту, що здійснює зовнішній контроль від імені Верховної Ради України. Водночас виключно важливе значення для запобігання порушенням має попередній контроль, який реалізується Державною казначейською службою України на етапі реєстрації бюджетних зобов'язань та проведення платежів, що дозволяє блокувати сумнівні операції ще до моменту фактичного списання коштів з рахунків.

Механізм запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів базується на поєднанні превентивних та каральних заходів. Превентивний контроль полягає в ретельній експертизі проектів паспортів бюджетних програм, казначейському обслуговуванні, а також у розвитку систем внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту безпосередньо всередині розпорядників бюджетних коштів нижчого та вищого рівнів. У разі якщо порушення все ж було вчинено, законодавством передбачено суворі заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, такі як зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення або зменшення бюджетних асигнувань, а також притягнення винних посадових осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності за статтею 210 Кримінального кодексу України.

Особливих трансформацій механізми фінансового контролю зазнали в умовах воєнного стану та під час подолання наслідків збройної агресії. Необхідність оперативного реагування на виклики безпеки та швидкого перерозподілу ресурсів вимагає підвищеної гнучкості бюджетного процесу, що нерідко створює ризики кваліфікації вимушених перерозподілів

коштів як нецільового використання. У цей період особливого значення набуває впровадження цифрових інструментів та аналітичних систем моніторингу (зокрема, інтеграція баз даних Казначейства, ДПС та системи публічних закупівель Prozorro), що дозволяє виявляти ризикові операції у режимі реального часу. Крім того, ключовою вимогою міжнародних партнерів, які надають фінансову допомогу Україні, є забезпечення абсолютної прозорості та аудитуваності кожного етапу витрачання наданих ресурсів.

Правозастосовча та судова практика показує, що під час кваліфікації дій посадових осіб як нецільового використання коштів суди аналізують не лише формальну відповідність витрат кодам економічної класифікації видатків (КЕКВ), а й реальну спрямованість дій на досягнення мети бюджетної програми. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що помилкова заміна коду КЕКВ за умови, що кошти були використані за прямим призначенням бюджетної програми і без спричинення збитків, не завжди може розцінюватися як нецільове використання у кримінально-правовому розумінні. Утвердження такого підходу сприяє формуванню балансу між жорсткою фінансовою дисципліною та необхідністю забезпечення ефективного й оперативного виконання державних функцій розпорядниками коштів.

Висновки

Отже, фінансовий контроль є фундаментальним інструментом у системі запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів, оскільки він поєднує попередній казначейський моніторинг із подальшим аудитом та інспектуванням з боку Рахункової палати та Держаудитслужби. Ефективність протидії бюджетним правопорушенням залежить від розвитку превентивних інструментів, зокрема цифровізації контрольних процесів і внутрішнього аудиту розпорядників коштів, що набуває особливої ваги в умовах воєнного стану та залучення міжнародної допомоги. Судова практика Верховного Суду послідовно зміщує акцент від формальних процедурних порушень (як-от помилки у КЕКВ) до оцінки реального спрямування ресурсів на виконання бюджетних програм, що забезпечує необхідний баланс між суворою фінансовою дисципліною та гнучкістю державного управління.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI (ст. 26 «Внутрішній контроль та внутрішній аудит», ст. 116–121 «Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства»). База даних «Законодавство України» / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 29.10.2026)
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-XII. База даних «Законодавство України» / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 29.10.2026)
3. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за видатками : Наказ Міністерства фінансів України від 24 груд. 2012 р. № 1407 (щодо попереднього контролю під час реєстрації зобов'язань та проведення платежів). База даних «Законодавство України» / ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0071-13> (дата звернення: 29.10.2026)
4. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18 листоп. 2021 р. у справі № 826/14532/16 (щодо підстав та процедури зупинення операцій з бюджетними коштами за результатами державного фінансового контролю). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101235128> (дата звернення: 29.10.2026)